

Wojciech Woźniak

Państwo, które działa

O fińskich politykach
publicznych

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

Państwo, które działa

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

[Kup książkę](#)

Wojciech Woźniak

Państwo, które działa

O fińskich politykach
publicznych

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

Łódź 2022

[Kup książkę](#)

Wojciech Woźniak (ORCID: 0000-0002-9720-6595) – Uniwersytet Łódzki
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Katedra Socjologii Struktur i Zmian Społecznych
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43

RECENZENCI

Andrzej Zybala

Maria Theiss

REDAKTOR INICJUJĄCY

Katarzyna Włodarczyk-Gil

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Anna Minkina

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Anna Jakubczyk

PROJEKT OKŁADKI I STRON TYTUŁOWYCH

Weronika Szychowska

Autor zdjęcia wykorzystanego na okładce: Vadim Morozov

© Copyright by Wojciech Woźniak, Łódź 2022

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2022

<https://doi.org/10.18778/8331-024-4>

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.10870.22.0.M

Ark. wyd. 11,0; ark. druk. 11,125

ISBN 978-83-8331-024-4

e-ISBN 978-83-8331-025-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 635 55 77

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	7
Część I Wprowadzenie	17
Rozdział 1. Polityka publiczna i kultura zaufania	19
Rozdział 2. Fińskie państwo – początki i współczesność	27
Część II Polityka gospodarcza	35
Rozdział 1. Wielkie doganianie. Od peryferiów do centrum w pół wieku	37
Rozdział 2. Państwo i rewolucja technologiczna.....	47
Rozdział 3. Od narodowego „championa” do narodowego problemu. Studium przypadku Nokii	59
Część III Polityka edukacyjna	69
Rozdział 1. Fiński cud edukacyjny i budowanie marki kraju	71
Rozdział 2. Dlaczego potrzeba bibliotek publicznych, by zbudować gospodarkę opartą na wiedzy? Biblioteka jako symbol nowoczesności	81
Rozdział 3. Innowacja społeczna jako odpowiedź na problemy społeczne i jako towar eksportowy. Przypadek programu KiVa	91
Część IV Polityka społeczna i polityki zdrowia publicznego	97
Rozdział 1. Późne nadejście kapitalizmu, późne nadejście państwa opiekuńczego	99
Rozdział 2. Rynek pracy, stosunki pracy i eksperyment z dochodem podstawowym	111
Rozdział 3. Jak przekonać ludzi, by się nie zabijali? O fińskiej profilaktyce anty-suicydalnej	127
Rozdział 4. Pandemia Covid-19 w Finlandii	143
Podsumowanie. Wiedza i nauka jako element tożsamości narodowej i fundament państwa, „które działa”	155
Bibliografia	161

WSTĘP

Wśród newsów na temat Finlandii, które trafiają do programów informacyjnych, na czołówki gazet i portali internetowych, dominują te pozytywne. Jeden z nich, wielokrotnie reprodukowany w ostatnich latach w mediach całego świata, dotyczy tego, że w corocznym rankingu *World Happiness Report*, wśród ponad 150 sklasyfikowanych krajów, Finlandia od 2018 roku zajmuje pierwsze miejsce. Temat tego raportu jest w Finlandii omawiany w ambiwalentny sposób. Z jednej strony z zadowoleniem – staje się elementem zjawiska *Suomi mainittu!* (wspomniano o Finlandii!), gdy fińskie *mass media* spieszą poinformować odbiorców o tym, co i w jakim kontekście pisze się o ich kraju w światowych środkach masowego przekazu. Z drugiej strony budzi pewne wątpliwości, ponieważ nie do końca pasuje do fińskiego stereotypu i autostereotypu, wciąż pielęgnowanego, zgodnie z którym Finowie są raczej melancholijni, skłonni do depresji, nieokazujący emocji, powściągliwi i niespecjalnie otwarci na innych.

Skonfrontowani z tą nową wiedzą o sobie Finowie reagują często w sposób mający potwierdzać autostereotyp, podobnie jak jeden z najsłynniejszych fińskich stand-uperów, Ismo, który w (anglojęzycznym, przygotowanym na użytek międzynarodowej publiczności), opublikowanym jesienią 2021 roku materiale mówił (Ismo 2022):

Ludzie nie wiedzą za wiele o Finlandii. Przynajmniej poza Finlandią ... (...) Ale jest jedna rzecz, która była w newsach na całym świecie niedawno. Może zauważyliście, Finlandia jest oficjalnie najszczęśliwszym krajem na świecie! Wow, yeah! Nikt się tego nie spodziewał. Szczególnie Finowie. Nie spodziewaliśmy się, nie. To się stało pierwszy raz cztery lata temu i cały czas trwa, czwarty raz jesteśmy najszczęśliwsi. Kiedy usłyszeliśmy ten news po raz pierwszy, cóż, każdy Fin miał tę samą myśl, co ja. Czy ja jedyny jestem nieszczęśliwy?¹

W literackim czy popkulturowym zwierciadle, ale także w budowanym na użytek zewnętrzny przekazie medialnym (np. w rozlicznych memach), taki sposób, autoreprezentacji – często ironiczny – jest dla Finów bardzo charakterystyczny.

Chociaż mówi to komik, sprawa jest poważna, bo *World Happiness Report* to poważne przedsięwzięcie badawcze. Jego instytucjonalnym patronem jest agenda Organizacji Narodów Zjednoczonych: *Sustainable Development Solutions Network*, a naukową twarzą Jeffrey D. Sachs z Columbia University. W jego opracowaniu uczestniczą m.in. eksperci z Uniwersytetu w Oksfordzie, London School of Economics i Uniwersytetu Kolumbii Brytyjskiej w Vancouver, którzy korzystają z różnych wskaźników jakości życia oraz danych z porównawczych

¹ O ile nie podano inaczej, wszystkie tłumaczenia pochodzą od autora.

sondaży przeprowadzanych w kooperacji z Instytutem Gallupa. W odróżnieniu od innych badań szczególną wagę przywiązuje się tu do subiektywnego poczuć jakości życia, mierzonego za pomocą sondażu, w odniesieniu do 14 obszarów życia codziennego, społecznego i politycznego (Helliwell i in. 2022).

Uzyskanie statusu najszcześliwszego kraju świata można uznać za zwińczenie ostatnich trzech dekad, w trakcie których Finlandia regularnie zajmowała wysokie pozycje w rozmaitych rankingach, stając się dla wielu dziennikarzy, intelektualistów, a także polityków ważnym punktem odniesienia w opowieściach o sukcesie możliwym do osiągnięcia w dwudziestopierwszowiecznej wersji kapitalistycznego świata. Udział w tym miało również wielu badaczy z całego świata, którzy popularyzowali wiedzę o Finlandii jako o kraju przodującym w dziedzinie nowych technologii, najbardziej konkurencyjnym, najmniej skorumpowanym i najbezpieczniejszym. Fiński ekonomista Jan Otto Andersson (2008) w artykule o ironicznym, nawiązującym do bardzo popularnego w Finlandii konkursu Eurowizji, tytule *Finland – twelve points!* pisze właśnie o niezwyklej roli zagranicznych ekspertów – fennofilii, dzięki którym kraj z północy Europy trafił zarówno na czołówki gazet, jak i do podręczników jako modelowy przykład kraju skutecznie łączącego innowacyjność rodem z Doliny Krzemowej ze standardami socjaldemokratycznego państwa opiekuńczego. Wskazuje m.in. amerykańskiego konsultanta biznesowego Richarda Lewisa – autora książki *Finlandia, kulturowy samotny wilk* (2005), wybitnego hiszpańskiego socjologa Manuela Castellsa, współautora *Spółczesności informacyjnej i państwa dobrobytu* (2009), czy słynnego rosyjskiego intelektualistę Borisa Kagarlickiego. Andersson wymienia kilkanaście rankingów sporządzanych przez różne instytuty i organizacje oraz zestawienia statystyczne, w których Finlandia zajmowała wysokie pozycje, często wbrew stereotypowej wiedzy o tym kraju. Zapewne niewielu, nawet intensywnie interesujących się sportem kibiców, było świadomych, że kojarzona ze sportami zimowymi Finlandia była do niedawna światowym liderem pod względem liczby złotych medali olimpijskich zdobytych podczas Letnich Igrzysk Olimpijskich na mieszkańca (tracąc tę pozycję po Igrzyskach w Tokio, gdy San Marino zdobyło pierwsze medale w historii). Punktem odniesienia dla tych *success stories* jest oczywiście wiedza o tym, że w połowie XX wieku Finlandia była państwem pozbawionym surowców naturalnych, o niekorzystnych warunkach klimatycznych, trudnej geopolitycznie lokalizacji, słabo uprzemysłowionym i zurbanizowanym. Około 60% mieszkańców pracowało wówczas w rolnictwie i przemyśle leśnym, który odpowiadał za 90% fińskiego eksportu (handlowano pulpą papierową, dziegciem i węglem drzewnym).

Andersson przypisuje pozytywny *branding* Finlandii głównie zagranicznym obserwatorom, ale Finowie, również w pracach akademickich, często lubią przypomnieć, w tonie dość rzadkiego w literaturze naukowej entuzjazmu, co w ich kraju udało się osiągnąć. Tuominen i Saarti (2012: 116) w specjalistycznym artykule o fińskich bibliotekach, uznali np. za stosowne wspomnieć, że:

Finlandia jest przykładem nordyckiego państwa opiekuńczego zapewniającego równość szans w dostępie do edukacji wysokiej jakości, promującego równość i zapewniającego narodowy system ubezpieczeń społecznych. Finlandia jest przykładem historii sukcesu w wielu obszarach. Newsweek w 2010 roku wybrał Finlandię najlepszym krajem świata. Zgodnie z sondażami Gallupa, Finlandia i Dania to najszcześniejsze kraje świata. Transparency International uznaje Finlandię za jeden z najmniej skorumpowanych krajów (czwarty, po Danii, Nowej Zelandii i Singapurze). W ostatnim rankingu Światowego Forum Ekonomicznego Finlandia była czwartym najbardziej konkurencyjnym krajem na świecie. Zgodnie z wynikami badania PISA dla OECD, fińscy uczniowie należą do najlepszych na świecie (są najlepszy w naukach humanistycznych, czwarcy w matematyce i trzeci w naukach przyrodniczych).

Z kolei ekonomiści Ojala, Eloranta i Jalava na okładce pracy o historii gospodarczej Finlandii zatytułowanej *Droga do dobrobytu* (2006) tak wprowadzają czytelników w swoją opowieść:

Fińska gospodarka to zwycięstwo nad przeciwnościami, historia sukcesu, która niewiele ma porównywalnych. Podczas okresu 1860–2000 produkt krajowy brutto wzrósł 21-krotnie, gdy inne kraje Unii Europejskiej w tym samym okresie osiągnęły wzrost 11-krotny. Dzisiaj Finlandia słynie ze swojej konkurencyjności, wysokich standardów edukacyjnych, minimalnej korupcji, umiejętności w tworzeniu i wykorzystywaniu najnowszych technologii oraz osiągających sukcesy przedsiębiorstw, z najważniejszym przykładem Nokii.

Kilkanaście lat później blask nowości fińskiego sukcesu być może nieco przygasł, niemniej wciąż wzbudza entuzjazm, również zazwyczaj bardzo krytycznych badaczy. Daniel Dorling, słynny geograf społeczny z Uniwersytetu Oksfordzkiego, pracę o Finlandii (współautorstwo: Annika Koljonen, 2020) zatytułował sugestyjnie: *Finntopia: What We Can Learn from the World's Happiest Country*. Finlandia jako modelowy punkt odniesienia, przynajmniej dla anglosaskiego modelu kapitalizmu (z takiej perspektywy zachwyca się nią Dorling), wciąż ma zatem swój urok.

Pierwszy raz pojechałem do Finlandii na stypendium Erasmus-Socrates w 2002 roku na Uniwersytet w Tampere. Światowe media pisały wówczas o tym kraju jako o „cudownym dziecku nowych technologii”, a o – zyskującej w testach konsumenckich rozpoznawalność na poziomie McDonald’s i Toyoty – Nokii jako o największym fińskim wynalazku od czasów sauny (Oinas 2005: 1229–1230; Knight, Routti 2012: 77–78; Siilasma 2018: xii). Z okna akademika Mikontalo na tampereńskim osiedlu Hervanta nocą widać było sześć neonów z nazwą Nokii. Naprzeciwko, przy Technicznym Uniwersytecie w Tampere, znajdowało się jedno z najważniejszych badawczo-wdrożeniowych centrów największego wówczas

producenta telefonów komórkowych na świecie. W akademiku, poza studentami, mieszkały dziesiątki badaczy, stażystów i praktykantów z całego świata, którzy przyjeżdżali do Nokii uczyć się o nowych technologiach i dowiadywać, co będzie *next big thing*. Pamiętam, jak niemiecki kolega z akademika, studiujący na technicznej uczelni, opowiedział nam o współpracującym z Nokią wykładowcy, który przyniósł im na zajęcia prototyp pierwszego telefonu komórkowego tej marki z wbudowanym aparatem fotograficznym. „To się nie przyjmie – mówiliśmy – będzie za drogie”. Cyfrowe aparaty w Polsce kosztowały wówczas po kilka tysięcy złotych, a nie wiedzieliśmy, że na rynkach azjatyckich komórki z aparatami były już w sprzedaży. Cztery lata później ponad połowa sprzedawanych na świecie telefonów miała wbudowany aparat, a Nokia, dzięki partnerstwu z niemiecką firmą optyczną Carl Zeiss, była liderem również w tym segmencie rynku.

Kilka lat po pobycie na wspomnianym stypendium rozpocząłem pracę w projekcie badawczym na macierzystej uczelni. Wówczas miałem okazję po raz pierwszy współpracować z socjologami z Finlandii. Zajmowałem się m.in., święcącym już wtedy sukcesy w porównawczych badaniach PISA, fińskim systemem edukacji. Zacząłem jeździć do Finlandii na wyjazdy studyjne, konferencje, krótkie pobyty dydaktyczne i badawcze. Zbierałem materiały, czytałem, przeprowadzałem wywiady i obserwowałem. Kiedy śledziłem to, co się dzieje w Finlandii oraz co na jej temat się pisze, coraz wyraźniej klarowały się moje pomysły na dalsze badania i publikacje.

Wszystkie wyjaśnienia fińskiego sukcesu, bezprecedensowego awansu w ciągu stulecia z pozycji kraju półperyferyjnego do kraju światowego gospodarczego rdzenia (w terminologii Wallersteinowskiej teorii systemów-swiatów, Wallerstein 2007) wskazywały na szczególną rolę polityki państwa. Składały się na nią instytucjonalne interwencje w różne obszary rzeczywistości społecznej, znaczne zaangażowanie (zarówno w dziedzinie planowania, jak i kapitałowego wspierania) w życie gospodarcze, wreszcie strategiczne myślenie o przyszłości: analiza zmieniających się warunków i obserwacja trendów globalnych oraz rozwiązań wdrażanych w krajach, które sukces odniosły już wcześniej. Dostosowywanie się do trendów, przy jednoczesnym wykuwaniu własnej ścieżki rozwoju to fundamentalne elementy tego, jak „działa państwo”. A takie właśnie „działanie państwa” jest, jak pokazuje Wallerstein (1976: 466), niezbędne, by kraje peryferyjne lub półperyferyjne przesunęły się w stronę gospodarczego centrum. Egzogenne czynniki wpływają zatem na endogenną aktywność państwa i jego obywateli.

W tytule książki wykorzystuję dwuznaczność sformułowania „państwo, które działa” sugerujące w polszczyźnie pozytywną ewaluację tegoż państwa jako aktywnego podmiotu. W większości przypadków jest to sugestia zgodna z przekazem tej publikacji, chociaż opisuję też braki, niedostatki czy negatywne zjawiska. Przede wszystkim jednak tytuł ma podkreślać aktywną rolę fińskiego państwa, które z lepszym (przeważnie) lub gorszym (niekiedy) skutkiem bierze odpowiedzialność za działanie, w tym mierzenie się z widocznymi lub dopiero

przewidywanymi wyzwaniami. W tej książce chcę opowiedzieć czytelnikom i czytelnikom, jak fińskie państwo działa, czyli jak reaguje, planuje, organizuje, wdraża i ewaluje różne rozwiązania w obszarach wybranych polityk publicznych. To działanie państwa jest zresztą elementem fińskiej autoprezentacji, w oficjalnych narracjach Finlandia prezentuje się jako kraj innowacji we wszelkich obszarach, od technologii po życie społeczne. Dobrze to obrazuje przykład rządu Juhy Sippili, który w 2015 roku swój strategiczny program polityczny zatytułował: *Finlandia, kraj rozwiązań* (Prime Minister's Office 2015). W przypadku Finlandii ten nieskromny *country-branding* wydaje się jednak uzasadniony.

Z jednej strony książka ma więc charakter deskryptywny, w idiograficzny sposób opisując funkcjonowanie różnych instytucji i tego efekty. Z drugiej, staram się jednak w większości przypadków pokazać historyczno-kulturowe źródła konkretnych rozwiązań, tj. jakie warunki ukształtowały konkretne rozwiązania i jak wpłynęły na ich formę. Jedną z inspiracji dla tego podejścia jest praca Andrzeja Zybały *Wokół kultury umysłowej w Polsce. W poszukiwaniu źródeł niepowodzeń części działań publicznych* (2016), w której autor ukazuje specyficzną historię intelektualną polskiej kultury umysłowej oraz jej wpływ na polityki publiczne. Nie mam ambicji ani kompetencji, by zrealizować tu tak dalekosiężny cel w odniesieniu do Finlandii, ale pisząc o współczesności, w różnych fragmentach książki, staram się nawiązać do historycznych czynników, mających istotne znaczenie dla dzisiejszego stanu rzeczy. Pokazuję też, jakie wydarzenia i procesy z przeszłości umożliwiły zmiany, które w fińskim społeczeństwie i gospodarce nastąpiły w XX wieku.

By zrealizować założony cel, książka musi mieć charakter interdyscyplinarny. Pisząc ją, korzystałem z literatury naukowej ze wszystkich chyba dyscyplin nauk społecznych oraz z rozmaitych danych archiwalnych, statystyk i dokumentów. Dane zastane uzupełniłem wywiadami eksperckimi. Rozmawiałem z akademikami reprezentującymi różne nauki społeczne, politykami szczebla centralnego i lokalnego, urzędnikami instytucji publicznych, pracownikami administracji publicznej różnych szczebli, przedsiębiorcami, działaczami społecznymi. Dobór rozmówców do wywiadów eksperckich jest zawsze subiektywną decyzją, wynika z wiedzy badacza o tym, kto i w jakim zakresie może mu udzielić przydatnych informacji (Bogner, Littig, Menz 2009). Legitymacją eksperckiej pozycji jest najczęściej instytucjonalne osadzenie rozmówcy w formalnej roli, związanej z akademickim statusem lub wykonywaną profesją. W tym przypadku, poszukując rozmówców, najczęściej opierałem się na lekturach, spotykałem się z autorami publikacji, w których odnajdywałem wątki warte pogłębienia; często dopytywałem o szczegóły. Czasem inspiracją była informacja przeczytana w *mass-mediach* lub – metoda kuli śnieżnej – sugestia ekspertów, z kim jeszcze powinienem się spotkać. Oczywiście pozyskane w ten sposób informacje nie stanowią wiedzy równoprawnej z opublikowanymi w recenzowanych pracach tekstami naukowymi, często były jednak bezcennym uzupełnieniem, otwierającym nowe pola interpretacyjne i pogłębiającym wiedzę wyniesioną z pracy opartej na literaturze naukowej i innych danych

zastanych. Większość wywiadów przeprowadziłem twarzą w twarz, odwiedzając moich rozmówców, jedynie niektóre, szczególnie w czasie pandemii, odbyły się zdalnie. Scenariusze wywiadów swobodnych były zawsze ustrukturyzowane pod kątem obszaru wiedzy eksperckiej rozmówcy. Dostęp do interlokutorów przeważnie nie nastroczał problemów, fińscy eksperci, nawet pracujący w najważniejszych krajowych instytucjach lub będący czynnymi politykami, udział w badaniach traktują jako swoją powinność, a dzielenie się wiedzą jest dla nich elementem służbowej misji. W kilku przypadkach kontakt wymagał ode mnie wsparcia się rekomendacją uznanego akademika lub wspólnych znajomych. Rozszerzając się przez lata sieć kontaktów w Finlandii czasem ułatwiała umawianie się na spotkania, jednak w większości przypadków wystarczało wysłanie maila z prośbą o spotkanie. Wywiady trwały od 45 minut do 2 godzin, i w większości były transkrybowane (zaledwie w nielicznych przypadkach, gdy nie zostały nagrane, posiłkowałem się sporządzonymi tuż po ich przyprowadzeniu notatkami). Niektórzy życzyli sobie być cytowani pod nazwiskiem, inni woleli pozostać anonimowi. W wielu przypadkach opisy trendów czy zjawisk uzupełniałem lub ilustrowałem zapisami własnych doświadczeń i nieustrukturyzowanych badawczo obserwacji poczynionych w czasie kolejnych pobytów w Finlandii.

Wywiady oraz obserwacje prowadziłem do sierpnia 2021 roku, kiedy odbyłem ostatni wyjazd badawczy do Finlandii, jednak wykorzystałem, szczególnie w odniesieniu do fragmentów poświęconych pandemii, również późniejsze dane statystyczne, opracowania i raporty.

Konstrukcja książki, a przede wszystkim dobór omówionych w niej polityk publicznych domaga się uzasadnienia. W niektórych przypadkach zainteresowanie jakimś obszarem funkcjonowania fińskiego państwa wypływało z moich wcześniejszych doświadczeń badawczych (pierwsze teksty o fińskim systemie edukacji opublikowałem kilkanaście lat temu: Woźniak 2007, 2008) lub zainteresowań naukowych i pozanaukowych (np. polityka społeczna i gospodarcza). W innych inspiracją była niezobowiązująca obserwacja rzeczywistości podczas pobytów w tym kraju lub kolejne lektury. Czasami najważniejszym źródłem inspiracji był kontrast ze sposobem funkcjonowania jakiegoś obszaru polityki publicznej w Polsce, tak było np. w przypadku fragmentu o fińskiej polityce zapobiegania samobójstwom, realizowanej w ramach polityki zdrowia publicznego. Graniczący z zapaścią kryzys lecznictwa w obszarze zdrowia psychicznego w Polsce oraz bezradność publicznych instytucji w obliczu pogarszających się statystyk zmobilizował mnie do zajęcia się problematyką odległą od moich wcześniejszych badawczych zainteresowań. Praca ta nie ma charakteru porównawczego, ale myślę, że opis fińskich polityk publicznych może być w pewnych obszarach mocnym kontrapunktem dla polskiej rzeczywistości, obserwowanej, by tak rzec, za oknem.

Książka nie ma też ambicji, by być całościowym kompendium fińskiej polityki publicznej. Ograniczenie spektrum tematów wynikało z konieczności zmieszczenia się w ramach planowanej objętości publikacji oraz zapewnienia

spójności konstrukcji. Ponadto skoncentrowałem się na polityce wewnętrznej. Z tego względu brak w książce np. rozdziału o polityce międzynarodowej czy o dyplomacji. Pomiąłem część, fascynujących skądinąd, tematów (np. dotyczących fińskiej polityki bezpieczeństwa, szczególnie w obszarze obronności), ze względu na brak wystarczających kompetencji.

Ważne wydaje mi się wyjaśnienie, czemu pomiąłem dwa bardzo ważne obszary wewnętrznej polityki publicznej fińskiego państwa. Nie omówiłem w książce podziału administracyjnego państwa, konstrukcji samorządu terytorialnego oraz jego kompetencji. Nie ma w niej również osobnego rozdziału na temat polityki zdrowotnej oraz funkcjonowania fińskiego systemu opieki zdrowotnej, który w rankingach publikowanych na łamach prestiżowego magazynu „Lancet” lokuje się na szóstym miejscu na świecie pod względem skuteczności i dostępności (Lozano i in. 2020, 2018). Temat ten, zarówno ze względu na rangę, jak i skalę zasługiwałby raczej na osobną monografię. Powiązane z tą problematyką wątki pojawiają się w rozdziale o polityce zapobiegania samobójstwom oraz o sposobie działania fińskiego państwa w obliczu pandemii Covid-19. Szczegółowe poruszenie tych wątków nie miało sensu w trakcie tworzenia tej książki – w Finlandii właśnie trwa proces zmian, który jakiegokolwiek opublikowane w 2022 roku opisy i diagnozy wkrótce zdezaktualizuje. 23 stycznia 2022 roku odbyły się pierwsze w historii Finlandii samorządowe wybory powszechne do zupełnie nowego szczebla administracji publicznej. Głosowano na kandydatki i kandydatów do 21 nowych sejmików regionalnych (w tym sejmiku obejmującego wyłącznie stołeczne Helsinki), które mają przejąć władzę w zakresie zarządzania „usługami związanymi z jakością życia”, czyli będą się zajmować organizacją służby zdrowia oraz szeroko rozumianej pomocy społecznej. Nowe instytucje zastąpią (ale tylko we wspomnianym zakresie) 310 istniejących wcześniej rad municypalnych, które sprawowały pieczę nad tymi obszarami życia społecznego i polityki publicznej od lat 70. XX wieku. Jedną z ważnych cech fińskiej administracji, jak twierdzą Niemelä i Saarinen (2012), przynajmniej w zakresie zapewniania świadczeń zdrowotnych, była najdalej posunięta w Europie, decentralizacja uprawnień i zobowiązań. To fińskie władze lokalne na poziomie 310 *municipalities* miały najbardziej znaczące uprawnienia w zakresie nakładania podatków lokalnych, planowania i wydatkowania środków budżetowych, w szczególności dotyczących finansowania i sposobu organizacji usług społecznych, opiekuńczych oraz opieki zdrowotnej. W efekcie znaczące różnice w potencjale gospodarczym, finansowym i demograficznym przekładały się na rosnące nierówności w jakości i dostępności do usług zdeterminowanych warunkami lokalnymi, mimo że Finlandia to drugi w Europie (po Szwecji) kraj z największą liczbą pracowników sektora zdrowia i opieki (pracuje w nim jedna dziesiąta całej pracującej populacji). Od wielu lat trwała w Finlandii debata dotycząca zmiany tej polityki. Gdy projektowana przez rząd Juhy Sipilä reforma upadła, w 2019 roku ogłoszono przedterminowe wybory. Keskustę (Partię Centrum), ugrupowanie Sipilä oskarżano

o *gerrymandering*, „przykrwanie” liczby i granic nowych regionów, w taki sposób, by premiowała jego ugrupowanie, będące spadkobiercą Partii Agrarnej, tradycyjnie najsilniejszej w rejonach rolniczych. Niewątpliwie jednak najpoważniejszą obawą formułowaną w sondażach, zarówno przez opozycyjne partie, jak i obywateli, była możliwość prywatyzacji części usług medycznych w imię „poprawy konkurencyjności” usług (Kangas, Kalliomaa-Puha 2018). Rozwiązania tego typu forsowała szczególnie Partia Koalicyjna (Kokoomus). Koalicyjny rząd pod kierownictwem socjaldemokratki Sanny Marin przedstawił kompromisowy projekt reformy zaakceptowanej w parlamencie w styczniu 2021 roku. Nowe sejmiki ukonstytuowały się wiosną 2022 roku, a od 2023 przejmą w pełni odpowiedzialność za funkcjonujące na ich terenie instytucje służby zdrowia i służby społeczne. Sposób organizacji usług w tym zakresie jest w znacznym stopniu autonomiczny, trudno przewidywać, jak konkretnie będą wyglądać wdrażane w różnych regionach Finlandii rozwiązania, nie wiadomo też, jak będą wyglądały relacje między różnymi poziomami administracji. Te zagadnienia niewątpliwie warte są obserwacji, ale powinny stać się przedmiotem osobnych analiz, dopiero gdy opublikowane zostaną dane umożliwiające sensowny opis tych zjawisk.

Dodatkowym, praktycznym, celem książki jest wypełnienie luki na polskim rynku akademickich wydawnictw z zakresu nauk społecznych. Mimo rosnącego zainteresowania Finlandią, widocznego w licznych publikacjach prasowych i internetowych oraz np. w pojawianiu się kolejnych książek reporterskich na jej temat (Micha-Juntunen 2019; Sidz 2020), od czasu wydania w 2009 roku polskiego tłumaczenia *Spółczesności informacyjnej i państwa dobrobytu* Castellsa i Himanena nie ukazało się w Polsce żadne opracowanie monograficzne z zakresu nauk społecznych koncentrujące się na Finlandii. W publikacjach na temat procesów modernizacyjnych w krajach skandynawskich traktowano Finlandię jako element klastra krajów nordyckich (np. Anioł 2013; Musiał 2013; Dziedziczak-Foltyn, Musiał 2015). Szczegółowe omówienia niektórych fińskich polityk sektorowych ukazywały się zaś w zeszytach serii „Analizy Norden Centrum” publikowanych przez *think tank* Norden Centrum.

Informacja

W kilku miejscach tej pracy wykorzystuję fragmenty opublikowanego w 2021 roku w „Przeglądzie Socjologii Jakościowej” (t. XVII, nr 1) artykułu pt.: *Czy można zaprojektować przyszłość? Polityczno-kulturowe korzenie dwudziestowiecznej transformacji Finlandii*, który jest swoistym „teaserem” tej książki. Jeden z rozdziałów jest rozwinięciem tekstu *Prewencja zachowań samobójczych jako zadanie polityki zdrowia publicznego. Doświadczenia Finlandii, inspiracja dla Polski?* opublikowanego również w 2021 roku, wspólnie z Pauliną Adamczyk, na łamach „Studiów z Polityki Publicznej” (t. 8, nr 4).

Źródła danych i źródła finansowania

Dane na potrzeby publikacji pozyskałem m.in.:

- w ramach realizacji projektu badawczego: *Fiński model społeczno-polityczny. Studium socjologiczne* sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki, program Miniatura 2, numer projektu: 2018/02/X/HSS/01828;

- w ramach realizacji prac badawczych dofinansowanych w programie grantowym dla młodych naukowców ze środków Dziekana Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego (projekty: *Fińskie polityki publiczne i ich historyczno-kulturowe uwarunkowania a jakość życia obywateli oraz Manchester wschodu i Manchester północy – dwie drogi transformacji społeczno-gospodarczej miast postindustrialnych. Czy doświadczenia fińskiego Tampere mogą być inspiracją dla Łodzi?*);

- w ramach pobytów studyjnych w *Sámi Education Institute* w Ivalo (kwiecień 2011) oraz *Turku City Education Department* (kwiecień 2014) finansowanych z grantów „Wizyty Studyjne” w ramach programu międzysektorowego *Life Long Learning* Komisji Europejskiej;

- w ramach licznych pobytów dydaktycznych w Uniwersytetach w Tampere oraz w Turku zrealizowanych ze środków programu ERASMUS Staff for Teaching Assignments.

Za wsparcie finansowe i instytucjonalne dziękuję władzom Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego oraz kierownictwu Katedry Socjologii Struktur i Zmian Społecznych.

Podziękowania

Materiały do tej książki zbierałem przez wiele lat, powyżej wyszczególniłem w ramach jakich pobytów studyjnych i projektów badawczych. Jednak tak naprawdę dane do pierwszej, oby nie ostatniej, książki o Finlandii zacząłem zbierać, gdy 20 lat temu trafiłem do Tampere na stypendium projektu ERASMUS-SOCRATES. Poza fascynacją krajem i zamieszkującymi go ludźmi, wyjazd ten dał mi, co jeszcze ważniejsze, przyjaciół, na których mogę polegać. To im chcę podziękować w pierwszej kolejności. Esa Heino, Mika Perkiömäki, Anni Lapela, Lepe Parviainen – dzięki za to, że byliście, jesteście i będziecie.

Szczególne podziękowania należą się też Profesorowi Harriemu Melinowi. Poznaliśmy się w 2004 roku, gdy rozpoczynałem pracę na uczelni w międzynarodowym projekcie badawczym PROFIT, w którym po raz pierwszy, naukowo i systematycznie, zajmowałem się problematyką Finlandii. Harri w tematach dotyczących Finlandii, w ich socjologicznym ujęciu, stał się dla mnie mentorem i przewodnikiem. Po kilkunastu latach wiem, że jest również przyjacielem. To

dla mnie zaszczyt. Harri, dziękuję za wszelkie wsparcie, jakiego doświadczyłem w ciągu wielu lat znajomości.

Dziękuję również innemu przyjacielowi ze świata akademickiego, Sampo Ruoppili, za bezinteresowną pomoc, na którą mogłem wielokrotnie liczyć podczas podróży do i po Finlandii. Pertti Haapala, Liisa Häikiö, Lena Näre, Eeva Luhtakallio, Jarkko Salminen – dziękuję za merytoryczne wsparcie i pomoc.

Dziękuję również wszystkim rozmówcom – ekspertom, z którymi przeprowadzałem wywiady, a którzy woleli pozostać anonimowi.

Za wszystko – od bardzo ważnej pomocy merytorycznej po bezcenne wsparcie emocjonalne – dziękuję Żonie, Magdalenie Rek-Woźniak.

Książkę dedykuję Mamie, Teresie Sereczyńskiej-Woźniak, dzięki której dawno temu pojechałem na stypendium Erasmus do Tampere, a 20 lat później mogłem napisać i opublikować tę pracę.